

ᚨᚱᚱᚰᚱᚰ ᚱᚰᚱ ᚰᚰᚰ

Klingonin kielioppi

Iikka Hauhio

27. elokuuta 2021

1. painos

© 2021 Iikka Hauhio

Kopiointi sallittu

Tämän teoksen kopiointi on sallittu Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -lisenssin ehdoilla. Kopiointi, muokkaaminen ja jakaminen on sallittu, mutta alkuperäisen tekijän nimi on ilmoitettava.

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Alkusanat

Tämä on yritys soveltaa olemassaolevaa kielitieteen käsitteistöä klingoniin. Kie-
len ominaisuudet on kuvattu lyhyesti ja jokaisesta kuvatusista ilmiöstä on joukko
esimerkkilauseita. Tyylillisesti kirja yrittää mukailla lukion oppilaille suunnat-
tuja kielioppeja.

Koska kirja on tarkoitettu myös vasta-alkajille, klingoni on kirjoitettu romani-
soiduilla aakkosilla klingonin oman pIqaD-aakkoston sijaan. Se ei ole oppikirja,
vaan sitä on tarkoitus käyttää viiteteoksena muun kurssimateriaalin tukena.

Koska vasta opettelen klingonia kirjoittaessani tätä, tekstissä saattaa olla virhei-
tä.

Iikka Hauhio
Helsingissä lokakuussa 2020

'et mu'

tlhIngan Hol vIrIchtaHvIS HolQeD mu' tu'lu' bogh vIlo'meH, paqvam vIqonta'. nom pab vIDel 'ej ghantoH mu'tlheghmey ghaj paq Hoch 'ay'. patlh cha'DIch DuSaQ jen pab paqmey rur paqvam 'e' vInID.

ghojwI' chu'vaD paqvam vIqonta'mo', tlhIngan Hol mu'meyvaD roma'ngan ngutlmey vIlo' 'ej pIqaD vIlo'be'. ghojmeH paq 'oHbe' paqvam'e'. pab ngaS neH. lath DuSaQ paqmey lulaDlu'taHvIS, paqvam lo'lu'.

paqvam vIqontaHvIS tlhIngan Hol vIghojtaHmo' neH, chaq Qagh tu'lu'. vay' bolu'chugh, HISovmoH.

'Iyqa HawHI'o

HelsIngqIDaq, tera' jar wa'maH, tera' DIS 2020

Sisällys

Alkusanat	iii
'et mu'	v
1 Johdanto	1
2 Substantiivit	3
2.1 Substantiivin suku	3
2.1.1 Henkilöt	3
2.1.2 Ruumiinosat	4
2.1.3 Muut sanat	4
2.2 Liitteiden järjestys	5
2.3 Johdinliitteet	5

2.4	Monikko	5
2.5	Täsmennysliitteet	6
2.6	Omistusliitteet	6
2.7	Demonstratiiviliitteet	7
2.8	Sijamuodot	8
2.8.1	Nominatiivi	8
2.8.2	Lokatiivi	9
2.8.3	Elatiivi	10
2.8.4	Datiivi	10
2.8.5	Kausatiivi	10
2.8.6	-e'	11
3	Postpositiot	13
4	Verbit	15
4.1	Adjektiivisuus	15
4.2	-Ha'-johdin	16
4.3	Persoonat	17
4.4	Päätteiden järjestys	18
4.5	Refleksiivisyys	19

4.6	Modaalipäätteet	19
4.7	Muutosjohtimet	20
4.8	Kausatiivijohdin -moH	20
4.9	Passiivisuus	22
4.10	-laH-pääte	23
4.11	Täsmennyspäätteet	23
4.12	Aspekti	24
4.13	-neS-pääte	25
4.14	Seikkailijat	25
4.15	-Qo'-pääte	26
4.16	Jussiivi	27
4.17	Interrogatiivi	27
4.18	Konjunktiopäätteet	27
4.19	Partisiipit	28
4.20	Substantiivijohtimet	29
4.21	Apuverbit	30
4.21.1	neH	30
4.21.2	qa'	30
4.21.3	rIntaH	30

4.21.4	jalchugh	31
4.22	Vertailuverbit	31
5	Pronominit	33
5.1	Persoonapronominit	33
5.2	Interrogatiivipronominit	34
5.3	Indefiniittipronominit	35
5.3.1	Kvanttoripronominit	35
5.3.2	Pronomini latlh	36
5.4	Relatiivipronominit	36
6	Adverbit	37
6.1	Adverbien sijainti	37
6.2	Adverbit je, neH ja neHHa'	38
6.3	Vertailusanat law' ja puS	38
6.4	Paikka-adverbeja	39
6.5	Laskuriadverbit	39
6.6	Interrogatiiviadverbit	40
7	Konjunktiot	41
7.1	'ej, qoj, pagh	41

<i>SISÄLLYS</i>	xi
7.2 je, joq, ghap	42
8 Numeraalit	43
A Klingonin aakkoset	45
B Klingonin ääntäminen	47
B.1 Äänteet	47
B.2 Sanapaino	49
C Oikeinkirjoitus	51
C.1 Isot ja pienet kirjaimet	51
C.2 Pilkkutus	52
C.3 Yhdyssanat ja sanaliitot	52
D Klingonin fonotaksi	55
D.1 Mukauttaminen fonotaksiin	56
E Star Trek -nimet	59
F Epäsäännöllisiä sanoja	63
F.1 Epäsäännöllisiä monikkoja	63
F.2 Epäsäännöllisiä kausatiiviverbejä	64

G	Yleisiä adverbeja	65
G.1	Tapa	65
G.2	Aika	66
G.3	Paikka	67
G.4	Muut	67
H	Kysymyssanat	69
I	Kielitieteen sanastoa	71
I.1	Äänneet	71
I.2	Tekstin osat	72
I.3	Sanat	72
I.4	Sanaluokat	72
I.5	Syntaksi	73
J	Tervehdyksiä ja kohteliaisuuksia	75
K	Kirosanoja	77
K.1	Huudahduksia	77
K.2	Herjoja	78
K.3	jay'	78

<i>SISÄLLYS</i>	xiii
L rur-ilmauksia	79
M Perinteinen klingonin kielioppi	81
Hakemisto	85

Luku I

Johdanto

Klingon on yhdysvaltalaisen kielitietelijän, tohtori Marc Okrandin kehittämä fiktiivinen keinotekoinen kieli. Sen alkuperäinen tarkoitus oli toimia Star Trek -universumissa elävien klingonien kansalliskielenä. Tähän mennessä klingonin kieltä on käytetty kuudessa Star Trek -elokuvassa, kahdessa televisiosarjassa¹ ja useissa Okrandin kirjoittamissa kirjoissa. Tämän lisäksi kielellä on oma harrastajayhteisönsä, joka on tuottanut lukuisia klingoninkielisiä teoksia.

Kielenä klingon ei ole sukua millekään maapallon kielelle, ja monet sen ominaisuudet on tarkoituksella valittu siten, että ne ovat mahdollisimman harvinaisia ihmiskielissä. Klingonin sanoja ei ole suoraan lainattu mistään muusta kielestä hyvin pientä määrää lainasanoja lukuunottamatta. Monet sanat perustuvat sen sijaan sanaleikkeihin ja vitseihin.

Marc Okrandia pidetään klingonin ylimpänä auktoriteettina ja hänen kirjoittamaansa klingonia pidetään määritelmällisesti hyvänä. Klingoninkielinen teksti

¹Star Trek: Enterprise ja Star Trek: Discovery. Muissa televisiosarjoissa ei puhuta oikeaa klingonin kieltä.

voidaankin jakaa Okrandin kirjoittamaan *kanoniseen klingoniin* ja harrastelijoiden tuottamaan *epäkanoniseen klingoniin*. Tärkeimpiä kanonisia teoksia ovat kielioppia ja sanastoa käsittelevät *The Klingon Dictionary*, *Klingon for Galactic Traveler*, mietelausekokoelma *The Klingon Way* ja runoeepos *paq'batlh*. Näiden lisäksi kanonisina lähteinä pidetään Okrandin haastatteluja eri lehdissä ja medioissa sekä sekalaisia muita hänen tekemiään klingontekstejä.

Valitettavasti kanoniset lähteet ovat monesti epäselviä tai ristiriidassa keskenään. Eräs suuri epäselvyysongelma liittyy Okrandin klingon-englanti-sanakirjaan, johon ei ole merkitty verbien transitiivisuuksia. Klingonissa, kuten suomessa ja toisin kuin englannissa, verbit ovat yleensä joko transitiivisia tai intransitiivisia, mutta eivät molempia: klingonissa on esimerkiksi erikseen verbit **pum** *pudota* ja **pummoH** *pudottaa*. Kuitenkaan monien sanojen englanninkielisistä käännöksistä ei voi tietää kumpi merkitys on kyseessä, sillä englannissa sama sana on usein sekä intransitiivinen että transitiivinen. Esimerkiksi sana **tet** on käännetty Okrandin sanakirjassa vain *melt* (*sulaa* tai *sulattaa*). Monet uskoivat sanan tarkoittavan *sulaa*, olisihan silloin mahdollista yhä sanoa ***tetmoH** *sulattaa*, mutta itse asiassa myöhemmin Okrand on käyttänyt sanaa merkityksessä *sulattaa*. Ei ole tiedossa miten klingoniksi voi sanoa intransitiivisen merkityksen *sulaa*.

Ristiriitaisuudet ovat toinen suuri ongelma. Ne saattavat johtua siitä, että Okrand on unohtanut aiemmin kehittämiään sääntöjä, tai vain kirjoitus- tai ajatusvirheistä. Eräs ristiriita liittyy lokatiivisijamuodon (**-Daq**) merkitykseen: aiemmin Okrand on käyttänyt liikkumisverbien **ghoS**, **jaH**, ym. yhteydessä sitä sekä merkityksessä *jonnekin* että *jossakin*. Kuitenkin myöhemmin hän on väittänyt sen merkitsevän vain *jossakin*. Klingoninharrastajat eivät tiedä miten suhtautua tähän ja toistavat joskus vanhoja sääntöjä ja joskus uusia sääntöjä.

Tässä kirjassa kiistellyt säännöt on ilmaistu sanoilla ”pidetään huonona kielenkäyttönä”. Nämä sanat tarkoittavat, että sääntöä saatetaan rikkoa kaanonissa tai että se on uusi ja on ristiriidassa aiempien sääntöjen kanssa.

Tämä kirja on oma tulkintansa klingonin kieliopista eikä käytä samaa käsitteistöä tai rakennetta kuin Okrandin virallinen kielioppioteos *The Klingon Dictionary*. Eroja on käsitelty tarkemmin liitteessä M.

Luku 2

Substantiivit

2.1 Substantiivin suku

Klingonin substantiivit jaetaan kolmeen sukuun:

1. Henkilöt
2. Ruumiinosat
3. Muut sanat

2.1.1 Henkilöt

Ihmiset, klingonit, ihmisiin rinnastettavat tekoälyt, muut älykkäät kieltä käyttävät olennot

nuv	<i>henkilö</i>
puq	<i>lapsi</i>
Human	<i>ihminen</i>
tera'ngan	<i>maan asukas</i>
tlhIngan	<i>klingoni</i>
SuvwI'	<i>soturi</i>
ghojmoHwI'	<i>opettaja</i>
ghu	<i>vauva</i>

2.1.2 Ruumiinosat

Raajat, elimet, muut ruumiinosat (ei ruumis kokonaisuutena)

ghIch	<i>nenä</i>
ghop	<i>käsi</i>
tlq	<i>sydän</i>
Dlr	<i>iho</i>

Sanat kuuluvat tähän sukuun yleensä vaikka ne olisivat vertauskuvallisia tai alkuperäinen merkitys on muuten etääntynyt.

Ho'Du'	<i>sankarit</i>
---------------	-----------------

2.1.3 Muut sanat

Eläimet, ei-älykkäät elämänmuodot, esineet, asiat, käsitteet

Duj	<i>alus</i>
porgh	<i>vartalo</i>
yab	<i>mieli</i>
qoq	<i>robotti</i>
qaghwI'	<i>'merkki</i>

2.2 Liitteiden järjestys

Klingonissa substantiiviliitteiden on aina oltava seuraavalla tavalla järjestyksessä:

juuri	Duj
johdin	-Hom
monikon tunnus	-mey
täsmennysliite	-qoq
omistusliite tai demonstratiiviliite	-llj
sijapäätte	-mo'

DujHommeyqoqljmo' *Sinun niin kutsuttujen pikku alustesi vuoksi*

2.3 Johdinliitteet

augmentatiivi	-ʼa'	veS'a'	<i>suuri sota</i>
diminutiivi 1	-Hom	vengHom	<i>kylä (pieni kaupunki)</i>
diminutiivi 2	-oy	vavoy	<i>isi</i>

-Hom-liitteellä on halveksiva sävy, ja **-oy**-liitteellä on hellittelevä sävy.

2.4 Monikko

Monikon tunnus riippuu suvusta. Lisäksi joillakin ainesanoilla ei ole monikko-muotoa (kuten **'Iw veri**) ja joillakin epäsäännöllisillä sanoilla käytetään monikkomuodon sijasta erityistä kieliopillisesti yksiköllistä monikkosanaa.

henkilöt	-pu'	puqpu'	<i>lapset</i>	
ruumiinosat	-Du'	tIqDu'	<i>sydämet</i>	
muut	-mey	qoqmey	<i>robotit</i>	
epäsäännölliset		ngop	<i>lautaset</i>	(jengva' lautanen)

Jos **-mey**-liitettä käyttää henkilöiden tai epäsäännöllisten sanojen kanssa, sen merkitys on *siellä täällä*:

puqmey vIlegh. Näin lapsia siellä täällä.
 qatlh **jengva'mey** tu'lu'? Miksi lautasia on siellä täällä?

2.5 Täsmennysliitteet

Täsmennysliitteellä voi ilmaista, kuinka sopiva käytetty sana puhujan mielestä on.

-**qoq** ”niin kutsuttu”
 -**Hey** ”ilmeisesti”: puhuja ei ole varma onko käytetty sana oikea
 -**na'** ”varmasti”: puhuja on varma käyttämästään sanasta

Esimerkiksi:

luj Suvwl'**qoq**. Niin kutsuttu soturi hävisi.
 ghojwl'**Hey** 'oH puq'e'. Lapsi on ilmeisesti oppilas.
 Dujna' vIleghpu'. Näin varmasti aluksen.

2.6 Omistusliitteet

Omistusliitteet riippuvat monikon tunnuksen tavoin omistettavan asian suvusta.

	omistettava asia	
	henkilöt	muut
minun	-wI'	-wIj
sinun	-II'	-IIj
hänen/sen	-Daj	
meidän	-ma'	-maj
teidän	-ra'	-raj
heidän/niiden	-chaj	

Esimerkiksi:

tIqwIj	<i>sydämeni</i>
puqII'	<i>lapsesi</i>
batlhmaj	<i>kunniamme</i>
juHDaj	<i>(hänen) kotinsa</i>

2.7 Demonstratiiviliitteet

Demonstratiiviliitteet osoittavat mistä tai kenestä on kysymys. Klingon kielessä on kaksi demonstratiiviliitettä:

-vam	<i>tämä</i>
-vetlh	<i>tu</i>

Demonstratiiviliitettä ja omistusliitettä ei voi käyttää yhtä aikaa.

paqvam	<i>tämä kirja</i>
nuvpu'vam	<i>nämä henkilöt</i>
Humanvetlh	<i>tu ihminen</i>
yabmeyvetlh	<i>nuo mielet</i>

2.8 Sijamuodot

Klingonin kielessä on kuusi sijamuotoa.

nominatiivi	-	Duj	<i>alus</i>
lokatiivi	-Daq	DujDaq	<i>aluksessa, alukseen</i>
elatiivi	-vo'	Dujvo'	<i>aluksesta</i>
datiivi	-vaD	DujvaD	<i>alukselle</i>
kausatiivi	-mo'	Dujmo'	<i>aluksen vuoksi</i>
aiheellistin	-'e'	Duj'e'	<i>alus</i>

2.8.1 Nominatiivi

Nominatiivia käytetään

1. ilmaisemaan lauseen subjektia ja objektia

qet **puqpu'**. Lapset juoksevat.
Soj vISop. Syön ruokaa.

2. ilmaisemaan omistamista

be' paq vIlaD. Luen naisen kirjaa.
 tIn **ghojmoHwI'** ghIch. Opettajan nenä on suuri.

3. ilmaisemaan kansalaisuutta

Dun **tlhIngan** wo'. Klingon-valtakunta on suuremmoinen.

4. sanaliitoissa

ropyaH qach *sairaala*
QIn 'echletHom *postikortti*

5. postposition edellä

raS bIngDaq 'oH tu'lu'. Se on pöydän alla.

6. ilmaisemaan lauseen tapahtuma-aikaa

DaHjaj ram vIQonglaHbe'. En voi nukkua tänä yönä.

Jos ajanmääre kertoo tapahtuman keston, käytetään verbiä **qaStaHvIS** *aikana*:

qaStaHvIS cha' rep vIQongpu'. Nukuin kaksi tuntia.

2.8.2 Lokatiivi

Lokatiivia käytetään ilmaisemaan

1. sijaintia

reH **juHwIjDaq** jISop. Syön aina kotona.

2. määränpäättä

juHDaq yIjaH!	Mene kotiin!
'u' HeHDaq tlhIngan juHqo'vo'.	Klingonien kotimaailmasta maailman laidalle.

Liikkumisverbien kuten **jaH** ja **ghoS** määränpää ilmaistaan suoralla objektilla, joka voidaan taivuttaa joko lokatiivissa tai nominatiivissa. Tällöin pidetään huonona kielenkäyttönä käyttää verbietuliitettä, jonka mukaan objektia ei ole (kuten **jl-**).

juHDaq / juH vIjaH.	Menen kotiin.
juHDaq jIjaH.	Menen kodissa / kotiin.

2.8.3 Elatiivi

Elatiivi ilmaisee lähtöpaikkaa.

yuQvamvo' jileng vIneH.	Haluan matkustaa pois tältä planeetalta.
nachlIjvo' mIv yItuQHa'moH!	Riisu kypärä päästäsi!
naDevvo' bIQ'a' DaleghlaH.	Voit nähdä täältä meren.

2.8.4 Datiivi

Datiivia käytetään

1. ilmaisemaan vastaanottajaa

SoHvaD QIn ngeHpu' ghaH.	Hän lähetti sinulle viestin.
puqwI'vaD Soj vIje'.	Ostan ruokaa lapselleni.

2. ilmaisemaan -moH-verbin kokijaa

ghaHvaD quHDaj qawmoH.	Se muistuttaa häntä perinnöstään.
-------------------------------	-----------------------------------

3. pong-verbin kanssa

vavwI'vaD "vavoy" vIpong.	Kutsun isääni "vavoyksi".
----------------------------------	---------------------------

2.8.5 Kausatiivi

Kausatiivia käytetään ilmaisemaan syytä

ropmo' juHvo' jImejbe'.	En lähde kotoa sairauden takia.
--------------------------------	---------------------------------

2.8.6 -'e'

-'e'-sijamuotoa käytetään

1. ilmaisemaan predikaatiivilauseen subjektia

ghojmoHwI' ghaH loDvetlh'e'. Tuo mies on opettaja.

2. lauseenvastikkeissa

Doch'e' ghojmoHbogh ghaH Daqaw'a'? Muistatko, mitä hän opetti?

3. asettamaan aihe (seuraavat lauseet liittyvät aiheeseen)

puj vaj'e'. tlhoy 'ugh yan. Soturi on heikko, hänen miekkansa on liian raskas.

4. painottamaan lauseen subjektia tai objektia

'ut **Qu'e'**, 'utbe' latlh Doch. Tehtävä on tärkeä, muut asiat eivät.

5. vertailurakenteessa

QeD'e', HolQeD 'ut law', Hoch 'ut puS. Kielitiede on tärkein tiede.

Luku 3

Postpositiot

Klingonin postpositiot ilmaisevat paikkaa ja taipuvat paikallissijoissa (-**Daq**, -**vo'**).

Dung	<i>yläpuoli</i>	qach DungDaq	rakennuksen yllä/yllle
bIng	<i>alapuoli</i>	raS bIngDaq	pöydän alla/alle
tlhop	<i>etupuoli</i>	Duj tlhopDaq	aluksen edessä/eteen
'em	<i>takapuoli</i>	Dub 'emDaq	selän takana/taakse
nIH	<i>oikea puoli</i>	loD nIHDaq	miehestä oikealla/e
poS	<i>vasen puoli</i>	loD poSDaq	miehestä vasemmalla/e
qoD	<i>sisäpuoli</i>	qach qoDDaq	rakennuksen sisällä/e
Hur	<i>ulkopuoli</i>	Duj HurDaq	ulkona/ulos aluksesta
joj	<i>välitila</i>	qachmey jojDaq	rakennusten välissä/väliin
retlh	<i>vieri</i>	jup retlhDaq	ystävän vieressä/viereen

Postpositioihin ei lisätä omistusliitteitä, kun niitä käytetään persoonapronomien kanssa.

jiH bIngDaq QemjIq tu'lu'. Allani on kuoppa.

Luku 4

Verbit

4.1 Adjektiivisuus

Klingonin verbit voidaan jakaa transitiivisiin ja intransitiivisiin. Intransitiivisista verbeistä osa on adjektiivisia ja osa ei. Adjektiiviset verbit vastaavat muiden kielten adjektiiveja.

ru'	<i>olla väliaikainen</i>		ru' roj.	Rauha on väliaikainen.
tIn	<i>olla suuri</i>		tIn Dujvam.	Tämä alus on suuri.
mach	<i>olla pieni</i>		mach ghunwI'.	Ohjelmoija on pieni.
'ut	<i>olla tärkeä</i>		'ut Qu'.	Tehtävä on tärkeä.

Adjektiivinen verbiä voidaan käyttää attribuuttina pääsanansa jälkeen. Tällöin verbillä voi olla vain päätteet **-Ha'**, **-be'** ja **-qu'**.

roj ru' wIneH.	Haluamme väliaikaisen rauhan.
Duj tIn vIghaj.	Minulla on iso alus.
po' ghunwI' mach.	Pieni ohjelmoija on taitava.
Qu' 'ut yIqllQo'!	Älä hylkää tärkeää tehtävää!

Substantiivin sijamuoto liitetään adjektiiviattribuuttiin, jos sellainen on.

ghunwI'pu' **machvaD** HolQeD vIghojmoH.
 Opetan kielitiedettä pienille ohjelmoijille.

Varsinaisia adjektiiviattribuutteja voi olla vain yksi. Verbillä voi kuitenkin olla useita partisiippimuotoisia (**-bogh**) adjektiiveja määreenä.

chImbogh 'ej **blrbogh** 'antartIq **Hop** vIlegh vIneH.
 Haluan nähdä kaukaisen, aution ja kylmän Antarktiksien.

4.2 -Ha'-johdin

-Ha'-johdin muuttaa verbin merkityksen usein vastakohtaiseksi. Se liitetään aina verbin juureen.

par	<i>inhota</i>	parHa'	<i>tykätä</i>
muS	<i>vibata</i>	musHa'	<i>rakastaa</i>
quv	<i>kunnioittaa</i>	quvHa'	<i>bäpäistä</i>
nob	<i>antaa</i>	nobHa'	<i>palauttaa</i>
ru'	<i>olla väliaikainen</i>	ru'Ha'	<i>olla pysyvä</i>

Joillakin verbeillä johtimen merkitys on *tehdä väärin*.

jatlh	<i>pubua</i>	jatlhHa'	<i>sanoa väärin</i>
yaj	<i>ymmärtää</i>	yajHa'	<i>ymmärtää väärin</i>

4.3 Persoona

Klingonin verbit kongruoivat sekä subjektin että objektin kanssa. Persoonan tunnus on verbin etuliite.

		Objekti					Subjekti
jIH	maH	SoH	tlhIH	ghaH 'oH	chaH bIH	-	
-	-	qa-	Sa-	vI-		jI-	jIH
-	-	pI-	re-	wI-	DI-	ma-	maH
cho-	ju-	-	-	Da-		bI-	SoH
tu-	che-	-	-	bo-		Su-	tlhIH
mu-	nu-	Du-	II-	∅-	∅-		ghaH/'oH chaH/bIH
		nI-		lu-			
vI-lu'	wI-lu'	Da-lu'	bo-lu'	∅-lu'	lu-lu'	-	(passiivi)
HI-	gho-	-	-	yI-	tI-	yI-	SoH (imp.)
		-	-			pe-	tlhIH (imp.)

Refleksiivipäätteen **-'egh** kanssa käytetään objektitonta persoonaliitettä.

Passiivirakenteessa käytetään **-lu'**-päätettä ja persoonapäite valitaan siten, että päätteen objekti on yksikön 3. persoona ja subjekti on lauseen objektin persoona. Katso osio 4.9.

jISop.	Minä syön.
Soj vISoptaH.	Minä syön ruokaa.
qamuS.	Minä vihaan sinua.
bI'IHqu'.	Olet todella kaunis.
De'wI' Dalo'a' pagh	Käytätkö sinä tietokonetta vai
Dulo'a' De'wI'?	tietokone sinua?
yImej!	Lähde!
tIHohH!	Tapa heidät!

Poikkeuksellisesti verbi **tu'lu'** ei tarvitse persoonaliitettä.

yotlhDaq puqpu' **tu'lu'** / **lutu'lu'**. Puistossa on lapsia.

Jos lauseessa on kolmannen persoonan objekti ja ensimmäisen tai toisen persoonan epäsuora objekti, voi verbiin merkitä epäsuoran objektin mukaisen etuliitteen.

SoHvaD QIn vIngeH. / Lähetin sinulle viestin.
QIn **qangeH**.

Adjektiivisen verbin imperatiiviin yhteydessä käytetään usein rakennetta **-'eghmoH** tai vähintään yhtä muuta päätettä. Tämä ei kuitenkaan ole tiukka vaatimus.

yIQuch'eghmoH / yIQuch! Ole iloinen!
yIQuchchoH! Ilahdu!
yIQuchQo'! Älä ole iloinen!

4.4 Päätteiden järjestys

Verbin päätteiden on aina oltava seuraavassa järjestyksessä:

1. **-Ha'**
2. **-'egh, -chuq**
3. **-nIS, -qang, -rup, -beH, -vIp**
4. **-choH, -qa'**
5. **-moH**
6. **-lu', -laH**
7. **-chu', -bej, -law', -ba'**
8. **-pu', -ta', -taH, -Il'**
9. **-neS**
10. **-Qo'**
11. **-DI', -chugh, -pa', -vIS, -meH, -mo', -bogh, -'a', -jaj, -wI', -ghach**
12. (substantiiviliitteet, mikäli edellinen päätte on **-wI'** tai **-ghach**)

4.5 Refleksiivisyys

Refleksiivipäätteellä ilmaistaan, että lauseen subjekti ja objekti ovat samat. Klin-
gonissa on kaksi refleksiivipäätettä:

-’egh *itseään*
-chuq *toisiaan*

Refleksiivisellä verbillä ei ole objektia.

jlegh’egh. Näen itseni.
jIghoj’eghmoH. Opetan itseäni.
muSchuq chaH. He vihaavat toisiaan.

4.6 Modaalipäätteet

Modaalipäätteillä ilmaistaan subjektin valmiutta tai tarvetta tehdä asia.

-nIS <i>tarve</i>	-nISbe’ <i>ei tarvitse</i>
-qang <i>halukas</i>	-qangbe’ <i>haluton</i>
-rup <i>valmis (henkilöstä)</i>	-rupbe’ <i>ei valmis</i>
-beH <i>valmis (asiasta)</i>	-beHbe’ <i>ei valmis</i>
-vIp <i>pelokas</i>	-vIpbe’ <i>peloton</i>

Soj **vIghunnISmoH.** Minun on lämmitettävä ruoka.
DaH **jISopnISbe’.** Minun ei tarvitse syödä nyt.
maSuvqangbe’chu’. Emme halua taistella kuolemaan.
SuHeghrup’a’? Oletteko valmiita kuolemaan?
lengbeH DujwI’. Alukseni on valmis matkaamaan.
jIHvaD bllujvIp’a’? Pelkäätkö hävitä minulle?

-nIS tarkoittaa asiayhteydestä riippuen joko *täytyy* tai *pitäisi*.

4.7 Muutosjohtimet

Muutospäätteet **-choH** ja **-qa'** ilmaisevat muutosta tilassa.

-choH *muuttua jonkinlaiseksi, alkaa tehdä*
-qa' *uudestaan*

Lisättyä adjektiiviseen verbiin **-choH** tarkoittaa *muuttua jonkinlaiseksi*:

ghun	<i>olla lämmin</i>		ghunchoH	<i>lämmetä</i>
rop	<i>olla sairas</i>		ropchoH	<i>sairastua</i>
tIn	<i>olla suuri</i>		tInchoH	<i>kasvaa</i>

Muihin verbeihin lisättyä **-choH** tarkoittaa *alkaa tehdä*:

Qong	<i>nukkua</i>		jiQongchoH.	Menen nukkumaan.
muS	<i>vihata</i>		qamuSchoH.	Alan vihata sinua.

-qa' on kuin **-choH**, mutta ilmaisee, että sama asia on ollut tai tapahtunut aiemminkin.

jiQongqa' Menen nukkumaan uudestaan.
qamuSqa' Alan vihata sinua taas.

4.8 Kausatiivijohdin -moH

1. Liitettynä intransitiiviseen verbiin kausatiivipäätte **-moH** muuttaa verbin transitiiviseksi.

ghun	<i>olla lämmin</i>	ghunmoH	<i>lämmittää</i>
rop	<i>olla sairas</i>	ropmoH	<i>sairastuttaa</i>
tIn	<i>olla suuri</i>	tInmoH	<i>suurentaa, kasvattaa</i>
Qong	<i>nukkua</i>	QongmoH	<i>nukuttaa</i>
Hegh	<i>kuolla</i>	HeghmoH	<i>tappaa</i>
chen	<i>saada muoto</i>	chenmoH	<i>luoda, muodostaa</i>

Intransitiivisen verbin subjektista tulee transitiivisen verbin objekti.

rop Humanpu' law'. Monet ihmiset ovat sairaita.

Humanpu' law' **vIropmoH**. Sairastutin monia ihmisiä.

2. Liitettynä transitiiviseen verbiin **-moH** merkitsee ”saada joku tekemään”.

ghoj	<i>oppia</i>	ghojmoH	<i>opettaa</i>
ghuH	<i>valmistautua</i>	ghuHmoH	<i>varoittaa</i>
muv	<i>liittyä</i>	muvmoH	<i>rekrytoida</i>
qaw	<i>muistaa</i>	qawmoH	<i>muistuttaa</i>
DoH	<i>perääntyä</i>	DoHmoH	<i>ajaa takaisin</i>

Alkuperäisen verbin objekti säilyy uuden verbin objektina ja alkuperäisen verbin subjektista tulee uuden verbin epäsuora objekti.

mI'QeD **ghojtaH** puq. Lapsi oppii matematiikkaa.

puqvaD mI'QeD **vIghojmoHtaH**. Opetan matematiikkaa lapselle.

Jos transitiivisella verbillä on refleksiivipäätte, se käyttäytyy kuitenkin samoin, kuin intransitiiviset verbit.

chopchuq jaghpu'. Viholliset purivat toisiaan.
 ↙
 jaghpu' **chopchuqmoH** QeH. Viha sai viholliset puremaan toisiaan.

4.9 Passiivisuus

Passiivin tunnus **-lu'** merkitsee epämääräistä subjektia. Verbin persoonapäätte valitaan kuin objekti olisi subjekti, mutta objekti kirjoitetaan kuitenkin tavanomaisesti ennen predikaattia.

vIqawlu'taH. Minut muistetaan.
 vay' Daja'chugh, **DaHoHlu'** Jos kerrot jollekulle, sinut tapetaan.
 roD juHwIj **Say'moHlu'** Kotini siivotaan säännöllisesti.

Passiivisessa verbissä ei voi käyttää **-laH**-päätettä.

Passiivi voi vastata suomen nollapersonarakennetta, eli jokaisen peräkkäisen passiivisen verbin määrittelemätön tekijä on sama.

batlhHa' **vanglu'taHvIS** quv **chavbe'lu'**.
 Kunniaa ei saa toimimalla epärehellisesti.

pujwI' **Hlvlu'chugh quvbe'lu'**.
 Jos hyökkää heikkoja vastaan ei ole kunniallinen.

tu'-verbin passiivilla on merkitys *olla jossain*:

raS DungDaq QIn **tu'lu'** Viesti on pöydän päällä.
 DeSwarDaq Sut **tu'lu'be'** Kaapissa ei ole vaatteita.

4.10 -laH-pääte

Modaalinen pääte **-laH** muuttaa verbin merkitykseksi *voida, osata*. Se on päätteiden järjestyksessä eri kohdassa kuin muut modaalipäätteet ja sitä ei voi käyttää passiivisissa verbeissä.

-laH *voida, osata*
-laHbe' *ei voida, ei osata*

Esimerkiksi:

tlhIngan Hol vIjatlhlaHbe' .	En osaa puhua klingonia.
biQalnISlaH .	Sinun on osattava uida.
lo'laHghach ghaj'a'?	Onko sillä arvoa?

4.11 Täsmennyspäätteet

Täsmennyspäätteillä ilmaistaan kuinka varma puhuja on ja kuinka selvä kuvattu tilanne on.

-chu' <i>täydellisesti</i>	-chu'be' <i>epätäydellisesti</i>
-bej <i>varmasti, kiistatta</i>	-bejbe' <i>en ole varma</i>
-ba' <i>selvästi</i>	-ba'be' <i>ei selvästi</i>
-law' <i>ilmeisesti</i>	-law'be' <i>en usko</i>

-chu' merkitsee, että toiminto suoritetaan täydellisesti, virheettä, oikein, täysin tai loppuun asti. Tarkka merkitys riippuu verbistä.

lol <i>olla ilmassa</i>	lolchu' <i>olla oikealla korkeudella</i>
nel <i>sopia</i>	nelchu' <i>sopia täydellisesti</i>
chuH <i>beittää keihäs</i>	chuHchu' <i>osua keihäällä</i>
Suv <i>taistella</i>	Suvchu' <i>taistella kuolemaan</i>
HeD <i>vetäytyä</i>	HeDchu' <i>vetäytyä kokonaan</i>

-bej merkitsee, että lause on kiistattomasti tosi.

SuropchoHbej. Te sairastutte varmasti.
bllughbejbe’. En ole varma, oletko oikeassa.

-ba’ merkitsee, että lauseen uskotaan olevan selvästi tosi, mutta se ei ole yhtä kiistatonta kuin **-bej**-päätteen kanssa.

ropba’ ghaH. Hän on selvästi sairas.
bllughba’be’. Ei ole selvää, että olet oikeassa.
bllughbe’ba’. Olet selvästi väärässä.

-law’ merkitsee *uskoa, luulla*:

yIropqa’law’. Taidan sairastua uudestaan.
bllughlaw’. Luulen, että olet oikeassa.
bllughlaw’be’. En usko, että olet oikeassa.
bllughbe’law’. Luulen, että olet väärässä.

4.12 Aspekti

Verbin aspekti voidaan ilmaista tarvittaessa seuraavilla päätteillä:

imperfektiivinen	-taH	imperfektiivinen
	-II’	progressiivi
perfektiivinen	-pu’	perfektiivinen
	-ta’	intentionaali

Imperfektiivisyydellä ilmaistaan, että toiminta on jatkuvaa ja päättymätöntä. Perfektiivinen toiminta taas on päättynyt. Toisin kuin suomen kielen perfektiivinen aspekti, klingonin perfektiivinen aspekti ei merkitse toiminnan olevan valmista tai loppuun asti vietyä, vaan toiminta voi olla myös väliaikaisesti keskeytynyt. Valmista tai loppuun asti vietyä toimintaa ilmaistaan **-chu’**-päätteellä (ks. 4.11) tai **rIntaH**-apuverbillä (ks. 4.21.3). Aspektia ei tule sekoittaa aikamuoto-

toihin, joita ei ole klingonissa.

Progressiivinen päätte **-II'** merkitsee, että toiminnalla on määränpää tai tavoite (toiminnan ei tarvitse kuitenkaan olla tahallista). Intentionaalinen päätte **-ta'** merkitsee, että toiminta on tahallista. On aina sallittua käyttää näiden päätteiden sijasta vastaavia päätteitä **-taH** ja **-pu'**.

jISoptaHvIS yISujQo'.	Älä häiritse minua, kun syön.
HeghlI' ghaH.	Hän on kuolemassa.
qatlh DaHoHpu' ?	Miksi tapoit hänet?
vIghorta' .	Rikoin sen tarkoituksella.

Aspektin päätteän liittämistä verbiin, jolla on jussiivin päätte **-jaj**, tai verbiin, jonka objekti on toinen lause, pidetään huonona kielenkäyttönä. Tämä sääntö ei kuitenkaan ilmeisesti ole aivan ehdoton, sillä sitä on rikottu kaanonissa.

4.13 -neS-päätte

-neS-päätte ilmaisee kunnioitusta keskustelun toista osapuolta kohtaan. Sitä tu-
lee käyttää vain puhuteltaessa ylempiarvoista henkilöä formaalisti.

-neSbe'-päätettä ei ole sopiva käyttää.

4.14 Seikkailijat

Seikkailijat muuttavat niitä edeltävän morfeemin merkitystä.

-qu'	<i>erittäin</i>
-be'	<i>ei</i>

Modaalipäätteitä ja täsmennyspäätteitä käsittelevissä luvuissa 4.6, 4.10 ja 4.11

on selitetty **-be'**-päätteen vaikutus näihin päätteisiin. Muussa tapauksessa **-be'** kiinnitetään yleensä joko verbin juureen, **-Ha'**, **-choH-**, **-qa'**, **-moH-**, **-lu'**-päätteeseen tai aspektin päätteeseen riippuen siitä, mikä näistä on viimeinen.

Käskymuotoisissa verbeissä käytetään **-Qo'**-päätettä **-be'**-päätteen sijasta. Jos lauseessa on kielteinen sana, kuten **pagh**, **not** tai **wej**, kieltopäätettä **be'** ei käytetä.

-qu'-päätte voidaan kiinnittää mihin tahansa morfeemiin lukuunottamatta persoonapäätettä ja myöhemmin tässä luvussa esiteltyjä päätteitä, eli jussiivin, interrogiivin tai partisiipin tunnusta, konjunktiopäätettä tai substantiivijohdinta.

jIropqu' Olen hyvin sairas!
 loD 'IHqu' vIlegh. Näin kauniin miehen.

4.15 **-Qo'**-päätte

1. **-Qo'**-päätteellä ilmaistaan kieltäytymistä.

De'wI' Quj vIQujQo' En pelaa tietokonepelejä!
 Soj tlhol SopQo' puqwl'. Lapseni ei suostu syömään raakaa
 lihaa.

2. Imperatiiviverbiin liitettynä **-Qo'** merkitsee *älä*.

peqetQo' Älkää juosko!
 HIquvHa'Qo'. Älä häpäise minua!

4.16 Jussiivi

Jussiivin tunnus **-jaj** ilmaisee toivetta tai kehoitusta.

taHjaj tlhIngan wo'! Eläköön klingonien valtakunta!

4.17 Interrogatiivi

Interrogatiivi eli kysymysmuoto muuttaa lauseen kysymykseksi. Interrogatiivin tunnus on **-ʼaʼ**.

nIm Datlhutlhʼaʼ? Juotko maitoa?
tlhIngan Hol Dajatlhʼaʼ? Puhutko klingonia?

Interrogatiivia ei käytetä, jos lauseessa on kysymyssana.

nuq Datlhutlh? Mitä juot?
qatlh tlhIngan Hol Dajatlh? Miksi puhut klingonia?

Lauseen voi muuttaa kysymykseksi myös sanalla **qarʼaʼ** *vai mitä*.

4.18 Konjunktiopäätteet

Konjunktiopäätteet kiinnitetään sivulauseen predikaattiin.

-vIS *kun*
-DIʼ *beti kun*
-paʼ *ennen kun*
-chugh *jos*
-moʼ *koska*
-meH *jotta*

-**vIS**-päätteen kanssa on käytettävä imperfektiivistä aspektia (-**taH**).

bIropcho Hchugh , jImej.	Lähden, jos sairastut.
bItuScho HDI ’, jIqet.	Juoksen heti kun alat yskimään.
jIqetta HvIS , ’oy’ ’uSDu’wIj.	Jalkoihini sattuu, kun juoksen.
jIHoSmo HmeH , jISuv.	Taistelen voimistukseni.
bIQob mo ’, yIngab!	Koska olet vaarallinen, katoa!
bIcheh pa ’, yIQub!	Mieti ennen kun palaat!

-**meH**-päätteinen verbi voi määrittää lauseen lisäksi myös substantiivia.

DIlmeH Huch	”raha maksamiseen”	<i>hinta</i>
ghojmeH paq	”kirja oppimiseen”	<i>oppikirja</i>
HIjmeH chaw’	”lupa toimittamiseen”	<i>postimerkki</i>
ngongmeH Duj	”alus testaamiseen”	<i>koealus</i>

-**meH**-päätettä käytetään sanan **Qu’** *tehtävä* kanssa, kun lauseen halutaan olevan toisen lauseen subjekti.

Qatlh jagh leghmeH Qu’ .	Vihollisen näkeminen on vaikeaa.
jIHvaD potlh SuvmeH Qu’ .	Taisteleminen on minulle tärkeää.

4.19 Partisiipit

Partisiippi muodostetaan verbistä -**bogh**-päätteellä. Partisiippi ei ole adjektiivi, vaan se sijoitetaan joko ennen tai jälkeen pääsanaansa riippuen siitä, onko pääsana verbin subjekti vai objekti.

Aktiivin partisiippi sijoitetaan ennen pääsanaansa. Tällöin pääsana on partisiipin subjekti. Passiivin partisiippi taas sijoitetaan pääsanaansa jälkeen, jolloin pääsana on partisiipin objekti.

Qapbogh SuvwI’	onnistunut soturi
SuvwI’ jeybogh	voitettu soturi

Partisiipilla voi olla sekä subjekti tai objekti. Jos pääsana on partisiipin objekti, sen on oltava -’e’-sijassa. Jos taas pääsana on partisiipin subjekti, se voi olla -’e’-sijassa.

jagh jeybogh SuvwI’ / SuvwI’”e’	vihollisen voittanut soturi
SuvwI’”e’ jeybogh jagh	vihollisen voittama soturi

4.20 Substantiivijohtimet

-wI’-johdin vastaa suomen *-ja*-johdinta. Se muuttaa verbin subjektia vastaavaksi substantiiviksi.

ghoj	<i>oppia</i>	ghojwI’	<i>oppilas</i>
ghojmoH	<i>opettaa</i>	ghojmoHwI’	<i>opettaja</i>
nep	<i>valehdella</i>	nepwI’	<i>valehtelija</i>
chIS	<i>olla valkoinen</i>	chISwI’	<i>valkoinen</i>
po’	<i>olla taitava</i>	po’wI’	<i>asiantuntija</i>
ngaQHa’moH	<i>poistaa lukitus</i>	ngaQHa’moHwI’	<i>avain</i>

-ghach-johdin muuttaa verbin abstraktiksi substantiiviksi.

lo’laH	<i>voida käyttää</i>	lo’laHghach	<i>arvo</i>
quvHa’	<i>olla häpäisty</i>	quvHa’ghach	<i>häpeä</i>
bomlaH	<i>voida laulaa</i>	bomlaHghach	<i>laulutaito</i>
wovtaH	<i>olla kirkas</i>	wovtaHghach	<i>kirkkaus</i>
nIv	<i>olla suuremmainen</i>	nIvghach	<i>suuremmoisuus</i>

-ghach-johtimen liittämistä verbiin, jolla ei ole yhtään päätettä tai johtinta, pidetään huonona tai korosteisena kielenkäyttönä. Alla on korvaavia rakenteita.

1. monet verbit sellaisenaan ovat substantiiveja ilman johdinta

quv	<i>kunnioittaa</i>		quv	<i>kunnia</i>
bom	<i>laulaa</i>		bom	<i>laulu</i>
bel	<i>nauttia</i>		bel	<i>nautinto</i>

2. **-meH**-päätte + substantiivi (ks. 4.18)

tlhuH	<i>bengittää</i>		tlhuHmeH Qu'	<i>bengittäminen</i>
qaHoH	<i>tapan sinut</i>		qaHoHmeH Qu'	<i>sinun tappamisesi</i>
wIghoS	<i>tulemme</i>		wIghoSmeH ngoQmaj	<i>tulemisemme syy</i>

4.21 Apuverbit

4.21.1 neH

Apuverbin **neH** *haluta* kanssa ei käytetä relatiivipronominia 'e'.

jISuv **vIneH!** Haluan taistella!

4.21.2 qa'

Apuverbiä **qa'** *korvata* käytetään *jonkin sijasta* -rakenteessa. Relatiivipronomiini 'e' on valinnainen.

vIghro' vISuqnIS. yIH **qa'**. Minun on hankittava kissa tribblen tilalle.
juHDAq jIba'. jIqet ('e') **qa'**. Istun kotona juoksemisen sijaan.

4.21.3 rIntaH

Apuverbi **rIntaH** merkitsee, että jokin on tapahtunut, lopullinen. Se on taipumaton.

Heghpu' **rIntaH** jaghwI'. Viholliseni on kuollut (lopullisesti).
 bIquvHa'choHta' **rIntaH**. Olet ikuisessa häpeässä.

4.21.4 jalchugh

Rakenne **net jalchugh** *jos kuvitellaan, että* vastaa suomen konditionaalia.

nuH vIghaj **net jalchugh**, vaj jIHiv. Jos minulla olisi ase, niin hyökkäisin.
 bIropbe' **net jalchugh**, qaSuchbej. Jos et olisi sairas, tulisin varmasti
 tapaamaan sinua.

4.22 Vertailuverbit

rur *muistuttaa*
rap *olla samanlainen*
nIb *olla identtinen*

Vertailuverbejä käytetään suomen kielen *kuin*-sanana tapaan.

'IH naghbochvam; Har'ey **rur**. Tämä jalokivi on kaunis kuin sateenkaari.
 yItlh ghojmoHwI'; **rap** qaytu'pu'wI'. Opettaja oli yhtä ankara kuin vanhempani.
 tIq tajIj; **nIb** naQejHomvetlh. Veitsesi on yhtä pitkä kuin tuo nuoli.

nIb eroaa **rap**-sanasta siten, että **nIb** antaa ymmärtää jonkin vertailtavien asioiden mitattavan suureen olevan täsmälleen sama.

Luku 5

Pronominit

5.1 Persoonapronominit

Klingonissa on seuraavat persoonapronominit:

persoona	yksikkö	monikko
1.	jIH	maH
2.	SoH	tlhIH
3., henkilöt	ghaH	chaH
3., muut	'oH	bIH

Pronominit toimivat substantiivin tavoin ja niitä voi taivuttaa sijamuodoissa. Pronomineja ei kuitenkaan voi käyttää ilmaisemaan omistamista, vaan siihen käytetään erillisiä omistusliitteitä.

ghaH yIQaH!	Auta häntä!
jIHvaD 'oH yInobHa'.	Palauta se minulle.

Persoonapronomini voi toimia verbinä, jolloin sen merkitys on *olla*. Tällöin pronomini voi ottaa verbipäätteitä, mutta ei persooaetuliitettä.

tlhIngan **jiHbe'**. En ole klingoni.
'Iv **maH?** Keitä me olemme?

5.2 Interrogatiivipronomit

Interrogatiivipronomit ovat kysymyssanoina toimivia pronomineja.

nuq *mikä*
'Iv *kuka*

'Iv-pronominia käytetään henkilöiden kanssa ja **nuq**-proniminia muiden sanojen kanssa.

Esimerkiksi:

DughIj **nuq?** Mikä pelottaa sinua?
lugh 'Iv? Kuka on oikeassa?

Kuten persoonapronominitkin, interrogatiivipronomit voivat toimia verbinä ja niitä voi taivuttaa sijamuodoissa.

ghojmoHwI'I' 'Iv? Kuka on opettajasi?
'IvvaD DangeH? Kenelle lähetät sen?
nuqDaq bIjaH? Minne menet?

5.3 Indefiniittipronominit

5.3.1 Kvanttoripronominit

Klingonissa on seuraavat kvanttoripronominit:

pagh	<i>ei kukaan, ei mikään</i>
vay'	<i>joku, jokin</i>
'op	(laskettaville sanoille:) <i>jotkut</i> ; (ainesanoille:) <i>vähän, jonkin verran</i>
ngIq	<i>yksittäinen; yksi kerrallaan</i>
Hoch	<i>jokainen, kaikki</i>

Esimerkiksi:

ropchoH, neH pagh .	Kukaan ei halua sairastua.
tlhoy Sop vay' .	Joku söi liikaa.
ru' Hoch .	Kaikki on väliaikaista.

pagh ja **Hoch** voivat toimia substantiivin määrinä. **'op** esiintyy vain substantiivin määränä.

'oH Sov Hoch tlhIngan.	Sen tietää jokainen klingoni.
mutlhej pagh jatlhwI'.	Minulla ei ole ketään kelle puhua.
'op HIq vItlhutlh neH!	Minä vain join vähän viiniä!
mupar 'op Qel.	Jotkut lääkärit vihaavat minua.

ngIq voi toimia substantiivin määränä. Riippuen asiayhteydestä se voi viitata joko yksittäiseen asiaan sarjassa tai kaikkiin sarjan asioihin.

ngIq jupwI' vIqan.	Tervehdin yksi kerrallaan ystäviäni.
ngIq tonSaw lo' 'ej Quj Qap.	Hän voitti pelin yhdellä siirrolla.

5.3.2 Pronomini **latlh**

Indefiniittipronomini **latlh** merkitsee *toinen*.

5.4 Relatiivipronomit

Klingonissa on kaksi relatiivipronominia: **'e'** ja **net**. Molemmat viittaavat edeltävään lauseeseen.

'e' merkitsee *se, että*.

Qatlh veS, 'e' vISov.	Tiedän, että sota on vaikeaa.
bISuv 'e' lulegh.	He näkevät, että olet taistelet.
vaj yInlu' 'e' toblu'.	Niin todistaa, että elää.

net muuttaa lauseen merkityksen passiiviseksi.

Qatlh veS, net Sov.	Tiedetään, sota on vaikeaa.
bISuv net legh.	Taistelemisesi nähdään.
yInlu' net tob.	Todistetaan elämistä.

'e'-pronominia ei käytetä **neH**-apuverbin kanssa.

jIropHa'choH vIneH .	Haluan parantua.
ghorgh bIQongchoH DaneH?	Milloin haluat mennä nukkumaan?

Luku 6

Adverbit

Lista yleisimmistä adverbeista on liitteessä G.

6.1 Adverbien sijainti

Yleensä adverbit sijoitetaan lauseen alkuun.

nom jIqet.	Juoksen nopeasti.
wa'leS ghaH vIlegh.	Näin hänet eilen.
chaq jIlughbe'.	Ehkä olen väärässä.
qatlh DaHoH?	Miksi tapoit hänet?

6.2 Adverbit **je**, **neH** ja **neHHa'**

Poikkeuksellisesti adverbit **je** *myös*, **neH** *vain*, **neHHa'** *ei vain* sijoitetaan predikaatin jälkeen.

bIropchoH **je** vIneHbe'! En halua, että lisäksi sairastut!
ghaHvaD jIjatlhlaHchugh **neH**... Jos vain voisin puhua hänelle...

je, **neH** ja **neHHa'** voivat toimia myös adjektiivin tavoin substantiivin tai pronominin määreinä.

tlhIngan Hol **je** vIjatlh. Puhun myös klingonia.
Soj tlhol **neH** vISop. Syön vain raakaa ruokaa.

6.3 Vertailusanat **law'** ja **puS**

Vertailusanoja **law'** *paljon* ja **puS** *vähän* käytetään vertailurakenteissa.

jIH HoS **law'**, SoH HoS **puS**. Olen sinua voimakkaampi.
ghaH po' **law'be'**, jIH po' **puSbe'**. Hän ei ole minua taitavampi.
Dujlj 'IH **law'**, Dujlj 'IH **law'**. Aluksesi on yhtä kaunis kuin minun.

Superlatiivirakenteessa käytetään sanaa **Hoch** *kaikki*.

ghaH mIp **law'**, **Hoch** mIp **puS**. Hän on rikkain.
Duj'e', 'oH wagh **law'**, **Hoch** wagh **puS**. Se on kallein alus.

law' *olla paljon* ja **puS** *olla vähän* ovat myös adjektiiviverbejä.

6.4 Paikka-adverbeja

Substantiiveja **Dat** *kaikkialla*, **vogh** *jossain*, **naDev** *täällä* ja **pa'** *siellä* ei voi taivuttaa lokatiivissa. Sen sijasta ne toimivat sellaisenaan adverbeina.

Dat	<i>kaikkialla</i>		(Datvo'	<i>kaikkialta</i>)
vogh	<i>jossain</i>		(voghvo'	<i>jostain</i>)
naDev	<i>täällä</i>		(naDevvo'	<i>täältä</i>)
pa'	<i>siellä</i>		(pa'vo'	<i>sieltä</i>)

Sanalla **pa'** on myös merkitys *huone*. Tällöin se taipuu normaalisti lokatiivissa.

pa' vIQong.	Nukuin siellä.
pa'Daq vIQong.	Nukuin huoneessa.

6.5 Laskuriadverbit

Laskuriadverbit seuraavat lukumäärää ja ilmaisevat ajan kulumista.

Hu'	<i>päivää sitten</i>
leS	<i>päivän päästä</i>
wen	<i>kuukautta sitten</i>
waQ	<i>kuukauden päästä</i>
ben	<i>vuotta sitten</i>
nem	<i>vuoden päästä</i>
ret	<i>(ajanyksikköä) sitten</i>
plq	<i>(ajanyksikön) päästä</i>

Esimerkkejä:

cha'maH ben jIbogh.	Olen kaksikymmentä vuotta vanha.
wa' leS jISuvbe'.	En taistellut eilen.
wej wen bIropchoH.	Sairastuit kolme kuukautta sitten.
wa' nem mamIp.	Vuoden päästä olemme rikkaita.

ret ja **plq** seuraavat lukumäärää ja yksikköä.

cha' rep ret Hegh.	Hän kuoli kaksi tuntia sitten.
wa'maH lup plq maHIv.	Hyökkäämme kymmenen sekunnin kuluttua.

6.6 Interrogatiiviadverbit

chay'	<i>miten</i>
ghorgh	<i>milloin</i>
qatlh	<i>miksi</i>
'ar	<i>kuinka monta / paljon</i>
'arlogh	<i>kuinka monta kertaa</i>

'ar seuraa substantiivia. Tällöin substantiivin kanssa ei käytetä monikkoliitettä.

paq 'ar Daghaj?	Kuinka monta kirjaa sinulla on?
yuch 'ar DaSop DaneH?	Kuinka paljon suklaata haluat syödä?
ben 'ar bIboghpu'?	Kuinka monta vuotta sitten synnyit?

Luku 7

Konjunktiot

7.1 'ej, qoj, pagh

Seuraavat konjunktiot erottavat lauseita, partisiippeja ja adverbeja toisistaan.

'ej *ja*
qoj *ja/tai*
pagh *joko ... tai*

Esimerkiksi:

Sopbe' 'ej tlhuthbe' qoqmey.

HoSbogh 'ej Qupbogh Suvwl' yoH
taH pagh taHbe'.

Robotit eivät syö eivätkä juo.

rohkea, voimakas ja nuori soturi
Ollako vai eikö olla.

7.2 je, joq, ghap

Nämä konjunktiot erottavat substantiivilausekkeista toisistaan.

je *ja*
joq *ja/tai*
ghap *joko ... tai*

Esimerkiksi:

juHqo' miDmey **je** wIHub. Puolustamme kotimaailmaa ja siirtokuntia.

je merkitsee *myös*, jos sitä edeltää vain yksi substantiivilauseke.

Luku 8

Numeraalit

Klingonin lukusanat muodostetaan kymmenjärjestelmän numeroista ja suuruusluokkaa kuvaavista liitteistä.

pagh	<i>nolla</i>	-maH	<i>kymmenen</i>
wa'	<i>yksi</i>	-vatlh	<i>sata</i>
cha'	<i>kaksi</i>	-SaD/-SanID	<i>tubat</i>
wej	<i>kolme</i>	-netlh	<i>kymmenen tubatta</i>
loS	<i>neljä</i>	-bIp	<i>sata tubatta</i>
vagh	<i>viisi</i>	-'uy'	<i>miljoona</i>
jav	<i>kuusi</i>	-vatlhbIp/-maH'uy'	<i>kymmenen miljoonaa</i>
Soch	<i>seitsemän</i>	-Sa(nI)DbIp/-vatlh'uy'	<i>sata miljoonaa</i>
chorgh	<i>kahdeksan</i>	-Saghan	<i>miljardi</i>
Hut	<i>yhdeksän</i>		

Luku esitetään merkitsevin numero ensin kuten suomessakin. Sanaa **pagh** *nolla* käytetään vain yksin eikä siihen saa liittää suuruusluokkaliitteitä.

Suurille luvuille ei ole omia liitteitä, vaan niille voi käyttää yhdistelmiä, esimer-

kiksi *kymmenelle miljoonalle* voi käyttää liiteitä **-vatlhIp** *sata sataa tuhatta* tai **-maH'uy'** *kymmenen miljoonaa*.

Esimerkiksi luku 103 621 esitetään seuraavasti:

wa'bIp	wejSaD	javvatlh	cha'maH	wa'
1	0	3	6	2
satakolmetuhattakuusisataakaksikymmentäyksi				

Luku kirjoitetaan yleensä ennen pääsanaansa.

cha' SuvwIpu'	kaksi soturia
Hoch rewbe' QaH wa' mang.	Yksi sotilas auttaa kaikkia kansalaisia.

Luvusta voi tehdä järjestyslunun **-DIch**-johtimella. Järjestysluvat kirjoitetaan adjektiivin tavoin pääsanansa jälkeen.

wa'DIch	<i>ensimmäinen</i>
cha'DIch	<i>toinen</i>
wa'maHDIch	<i>kymmenes</i>
veng wa'DIch	Ensimmäinen Kaupunki
wa'DIch jISop.	Syön ensin.

-logh-johdin muuttaa luvun adverbiksi, jolla on merkitys *kertaa*.

paghlogh	<i>ei kertaakaan</i>
wa'logh	<i>kerran</i>
cha'logh	<i>kabdesti, kaksi kertaa</i>

Liite A

Klingonin aakkoset

Ḳ	a	'at	Ḳ	o	'ot	-	o	pagb
Ḅ	b	bay	Ḅ	p	pay	Ḳ	1	wa'
Ḅh	ch	chay	Ḳ	q	qay	Ḳ	2	cha'
ḄD	D	Day	Ḳ	Q	Qay	Ḳ	3	wej
Ḳ	e	'et	Ḳ	r	ray	Ḳ	4	loS
Ḳgh	gh	ghay	Ḳ	S	Say	Ḳ	5	vagh
ḲH	H	Hay	Ḳ	t	tay	Ḳ	6	jav
ḲI	I	'It	Ḳ	tlh	tlhay	Ḳ	7	Hoch
Ḳj	j	jay	Ḳ	u	'ut	Ḳ	8	chorgb
Ḳl	l	lay	Ḳ	v	vay	Ḳ	9	Hut
Ḳm	m	may	Ḳ	w	way	Ḳ	,	
Ḳn	n	nay	Ḳ	y	yay	Ḳ	.	
Ḳng	ng	ngay	Ḳ	'	qagbwI'	Ḳ	.	

Yllä olevassa taulukossa on listattu klingonin romanisaation ”aakkoset” ja yleiset tavat niiden lausuminen sanojen tavaamista varten. Taulukossa merkityt grafeemit eivät oikeastaan ole aakkosia (ne koostuvat latinalaisista aakkosista), mut-

ta niistä puhutaan usein ”kirjaimina” tai ”aakkosina”. Ne myös käyttäytyvät kuten aakkoset siinä mielessä, että yleisen tavan mukaan esimerkiksi **ng**:llä alkavat sanat aakkostetaan sanakirjassa vasta kaikkien **n**:llä alkavien sanojen jälkeen. Kolmannessa sarakkeessa olevat ääntämisohteet eivät siis ole aakkosten nimiä, vaan oikeastaan äänteiden nimiä.

Ensimmäiseen sarakkeeseen merkityt ”pIqaD-merkit” perustuvat Star Trek -sarjoissa ja elokuvissa nähtyihin koristeellisiin merkkeihin. Star Trekkissä nämä merkit eivät siis alunperin tarkoittaneet mitään (kuten ei sarjojen ”klionkaan”). Myöhemmin tuntemattomaksi jääneet henkilöt yhdistivät merkit romanisointi grafeemeihin luoden uuden ”fanikirjoitusjärjestelmän”, joka on siten saavuttanut suuren suosion klion-harrastajien keskuudessa. Tätä ”pIqaDia” ei kuitenkaan voida pitää mitenkään kanonisena tai virallisena tapana kirjoittaa klionia.

Liite B

Klingonin ääntäminen

B.1 Äänteet

a	/ɑ/ tai /a/	Kuin suomen <i>a</i> .
b	/b/	Kuin suomen <i>b</i> sanassa <i>dubata</i> .
ch	/tʃ/	Kuin suomen <i>tš</i> sanassa <i>Tšekki</i> tai englannin <i>ch</i> sanassa <i>cheese</i> .
D	/d/	Kuin englannin <i>th</i> sanassa <i>they</i> .
e	/ɛ/	Kuin englannin <i>e</i> sanassa <i>bed</i> .
gh	/ɣ/	Hieman kuin ranskan <i>r</i> mutta lausuttuna vähän ylempänä suussa (soinnillinen). Kuin arabian غ.
H	/x/	Hieman kuin ranskan <i>r</i> mutta lausuttuna vähän ylempänä suussa (soinniton). Kuin arabian ح.
I	/ɪ/ tai /i/	Yleensä kuin englannin <i>i</i> sanassa <i>bit</i> , mutta vaihtoehtoisesti kuin suomen <i>i</i> .
j	/dʒ/	Kuin suomen <i>dž</i> sanassa <i>džonkki</i> tai englannin <i>j</i> sanassa <i>jump</i> .
l	/l/	Kuin suomen <i>l</i> .
m	/m/	Kuin suomen <i>m</i> .

n	/n/	Kuin suomen <i>n</i> .
ng	/ŋ/	Kuin suomen <i>ng</i> sanassa <i>kangas</i> .
o	/o/	Kuin suomen <i>o</i> .
p	/p ^h /	Kuin suomen <i>p</i> mutta aspiroitunut.
q	/q ^h /	Kuin suomen <i>k</i> mutta lausuttuna vähän alempana suussa. Kuin arabian ق mutta aspiroitunut.
Q	/q̃/	q -äänne ja soinniton kurkkuääri yhtä aikaa.
r	/r/	Kuin suomen <i>r</i> .
S	/s̃/	Kuin suomen <i>š</i> tai englannin <i>sb</i> (suhu-ässä), mutta kielen kärki koskettaa kitalakea kuin lausuttaessa D :tä.
t	/t ^h /	Kuin suomen <i>t</i> mutta aspiroitunut.
tlh	/t̃/	Lausutaan pitämällä kieli <i>t</i> :n lausumiseen tarkoitettussa asennossa ja päästämällä ilmaa kielen sivuista ulos (ei nenästä). Kuin <i>tl</i> sanassa <i>Nabuatl</i> .
u	/u/	Kuin suomen <i>u</i> .
w	/w/	Kuin englannin <i>w</i> sanassa <i>wow</i> .
y	/j/	Kuin suomen <i>j</i> .
'	/ʔ/	Glottaaliklusiili. Esiintyy suomessa imperatiivin ja vokaalilla alkavan sanan välissä (esim. <i>anna olla</i>).

y ja **w** voivat esiintyä diftongeissa **ay**, **ey**, **Iy**, **oy**, **uy**, **aw**, **ew** ja **Iw**.

ay	/aṽ/, /aṽj/, /aṽ/ tai /aṽ/	Kuin suomen <i>ai</i> .
ey	/eṽ/ tai /eṽj/	Kuin englannin <i>pay</i> .
Iy	/i:/	Kuin suomen pitkä <i>ii</i> .
oy	/oṽ/ tai /oṽj/	Kuin suomen <i>oi</i> .
uy	/uṽ/ tai /uṽj/	Kuin suomen <i>ui</i> .
aw	/aṽ/ tai /aṽj/	Kuin suomen <i>au</i> .
ew	/eṽ/	
Iw	/iṽ/ tai /iṽj/	Kuin suomen <i>iu</i> .

B.2 Sanapaino

Jos sanan vartalossa on tavu, joka loppuu glottaaliklusiiliin ’, paino on tällä tavulla. Muussa tapauksessa paino on vartalon viimeisellä tavulla.

Lisäksi paino on jokaisella liitteellä ja päätteellä, jonka lopussa on glottaaliklusiili. Poikkeuksena verbin ensimmäisellä suffiksilla ei ole koskaan painoa.

Alla olevissa esimerkeissä paino on tummennettu.

’epII	<i>omena</i>
SoSwI’	<i>äitini</i>
DujwIj	<i>alukseni</i>
qovIjvam	<i>tämä koira</i>
qa’vIn’è’	<i>kabvi</i>
tu’mI’qoqmo’	<i>sukan takia</i>
Do’Ha’	<i>epäonnekaasti</i>
Do’Ha’	<i>olla epäonnekas</i>
jIvum	<i>työskentelen</i>
loSII’	<i>hän odottaa</i>
bIghughughlaH	<i>voit murista</i>
Dachu’Ha’mo’	<i>koska laitoin sen pois päältä</i>

Liite C

Oikeinkirjoitus

Tämä luku käsittelee klingonin romanisaation oikeinkirjoitusta. pIqD-järjestelmää ei käsitellä.

Koska romanisaatio ei ole klingonin ”todellinen” kirjoitusjärjestelmä, ei romanisaation oikeinkirjoitukseen ole varsinaisesti klingonin oikeinkirjoitusta. Romanisaation oikeinkirjoitus ei ole vakiintunut, eikä tämän liitteen ohjeita pidä ajatella tiukkoina sääntöinä, vaan pikemminkin yleisinä käytäntöinä.

C.1 Isot ja pienet kirjaimet

Standardiromanisaatiossa erikokoisten kirjainten ajatellaan olevan eri merkkejä. Kirjaimet **D**, **H**, **I** ja **S** kirjoitetaan aina isolla kirjaimella. Kirjaimet **Q** ja **q** ovat erilliset kirjaimet ja ne äännetään eri tavoin. Kaikki muut kirjaimet kirjoitetaan

pienellä.¹

C.2 Pilkutus

Romanisaatiossa noudatetaan melko vapaita pilkutussääntöjä. Pilkkua voidaan käyttää tarvittaessa erottamaan

1. päälausetta ja päälausetta
2. sivulausetta ja päälausetta
3. objektia ja predikaattia
4. listan osia

Vertailuverbit (**rur**, **rap**, **nIb**) erotetaan edeltävästä lauseesta puolipisteellä, kun niitä käytetään suomen kielen *kuin*-sanaa vastaavalla tavalla (ks. 4.22).

C.3 Yhdyssanat ja sanaliitot

Erikseen kirjoitetaan aina

1. **-meH**-päätteen sisältävät sanaliitot

ghojmeH paq *oppikirja*

¹Syy tälle käytännölle on, että romanisaatiossa halutaan huomioida eri murteiden erilaiset ääntämisasut, minkä vuoksi on tarvittu enemmän merkkejä kuin mitä englannin aakkostossa on. Siksi isoja ja pieniä aakkosia käytetään eri äänteiden merkitsemiseen, esimerkiksi **h** /h/ ja **H** /x/. Standardiklingonissa ei kuitenkaan käytetä kaikkia näitä äänteitä, mikä selittää romanisaation näennäisen epäjohdonmukaisuuden.

2. **qach**-loppuiset sanaliitot

juH qach	<i>kotitalo</i>
much qach	<i>teatteri</i>
ropyaH qach	<i>sairaala</i>

poikkeus:

chalqach	<i>torni</i>
-----------------	--------------

Yhteen kirjoitetaan aina

1. **-ngan**-loppuiset yhdyssanat

tera'ngan	<i>maan asukas</i>
tlhIngan	<i>klingoni</i>

2. **-SIp**-loppuiset yhdyssanat

bIQSIp	<i>vety</i>
julSIp	<i>belium</i>
yInSIp	<i>happi</i>

3. **-QeD**-loppuiset yhdyssanat, jos alkuosa ei ole sanaliitto

HolQeD	<i>kielitiede</i>
mI'QeD	<i>matematiikka</i>
tamlerQeD	<i>kemia</i>

poikkeus:

DI'ruj QeD	<i>metafysiikka</i>
-------------------	---------------------

4. **-tej**-loppuiset yhdyssanat

Holtej	<i>kielitieteilijä</i>
tamlertej	<i>kemisti</i>
'otlhtej	<i>kvanttitieteilijä</i>

5. eräät adverbit

DaHhaj	<i>tänään</i>
wa'Hu'	<i>eilen</i>
wa'leS	<i>huomenna</i>

Muistattava yksitellen:

1. huoneiden nimet (**pa'**-loppuiset sanaliitot ja yhdyssanat)

jonta' pa'	<i>konehuone</i>
bo'DIj pa'	<i>oikeussali</i>
Qulpa'	<i>laboratorio</i>
puchpa'	<i>kylpyhuone</i>

2. alusten nimet (**Duj**-loppuiset sanaliitot ja yhdyssanat)

biQ Duj	<i>vene, laiva</i>
chach Duj	<i>häätätila-ajoneuvo, ambulanssi</i>
puH Duj	<i>auto</i>
tut Duj	<i>bissi</i>
toDDuj	<i>pelastusalus</i>
SuyDuj	<i>kauppa-alus</i>
veSDuj	<i>sota-alus</i>

Liite D

Klingonin fonotaksi

Fonotaksi tarkoittaa niitä sääntöjä, joiden mukaan äänneitä saa yhdistellä ja tavuja rakentaa.

Klintonin sanat koostuvat **tavuista**. Tavu on joko muotoa KV, KVK tai KVV, missä K on konsonantti, V vokaali ja Y konsonanttiyhdistelmä.

Konsonantteja ovat:

b ch D gh H j l m n ng p q Q r S t tlh v w y ’

Vokaaleja ovat:

a e I o u

Konsonanttiyhdistelmiä ovat:

rg h w’ y’

Näin ollen sallittuja tavuja ovat esimerkiksi **Da**, **'Ip** ja **targh**. Sallittuja tavuja eivät ole vaikkapa **at**, **ponD** tai **tram**.

D.1 Mukauttaminen fonotaksiin

Kun sana lainataan klingoniin, se usein transliteroidaan, eli kirjoitetaan klingonin aakkosilla. Esimerkiksi nimi *Kirk* transliteroidaan usein muotoon **qIrk** ja *Jean-Luc Picard* muotoon **janluq pIqarD**. Transliteroidun sanan ei tarvitse noudattaa klingonin fonotaktisia sääntöjä, vaan kyse on vain sanan kirjoittamisesta eri aakkostolla. Tämä on yleistä varsinkin ihmisten nimien kohdalla.

Yleensä kuitenkin lainasanoja ei transliteroida suoraan, vaan niistä luodaan klingoninpuhujan suuhun sopiva versio, ns. klingonväännös. Alla on joitain englannista lainattuja sanoja, joille on tehty tämä väännös:

omena	<i>apple</i>	'epII
mansikka	<i>strawberry</i>	Sutra'ber
kahvi	<i>coffee/cofein</i>	qa'vIn
ihminen	<i>human</i>	Human

Myös monien paikkojen nimistä on vakiintuneet mukautetut versiot:

Maa	<i>Terra</i>	tera'
	<i>Eurooppa</i>	'ewrop
	<i>Suomi</i>	Suwomly
Tanska	<i>Danmark</i>	Denmargh
Saksa	<i>Deutschland</i>	DoyIchlan
	<i>Venezuela</i>	veneSwe'la'
Bulgaria	<i>България (Bălgarija)</i>	balgharya'

Mukautettaessa nimeä konsonanttiyhdistelmistä voi joko jättää pois viimeisen konsonantin tai laittaa konsonanttien väliin vokaalin **I**. Tavun lopussa *rk* muutetaan joskus muotoon **rgH**. Koska tavu ei voi alkaa vokaalilla, on kahden vo-

kaalin väliin laitettava jokin konsonantti. Ennen *i*:tä tämä voisi olla **y**, ennen *o*:ta ja *u*:ta **w** ja muulloin yleensä **'**. Diftongit kuten *ia*, *ue* ym. muutetaan muotoihin **ya**, **we** jne. jos tavun alun konsonantti on mahdollista siirtää edellisen tavun loppuun.

Liite E

Star Trek -nimet

Yleensä Star Trek -sarjoissa ja elokuvissa ei puhuta ”oikeaa” klingonia eikä hahmoilla ole klingonin fonotaksiin sopivia nimiä. Näitä nimiä on myöhemmin mukautettu fonotaksiin liitteessä D kuvatulla tavalla.

Kuvitteellisesti nimet on kuitenkin muunnettu toiseen suuntaan: mukautettu sopimaan Liiton standardikieleen. Olen alla esitellyt joitakin sääntöjä joita tässä hypoteettisessa romanisaatiossa usein käytetään.

(taulukko on seuraavalla sivulla)

Sääntö		Esimerkkejä
(<i>i. tavu</i>)	a →'	Daghor → <i>D'Gbor</i> , Daqtagh → <i>d'k tahg</i>
	a → <i>o</i>	ghawran → <i>Gowron</i> , martaq → <i>Martok</i>
	D → <i>d</i>	DuraS → <i>Duras</i> , DennaS → <i>Dennas</i>
(<i>i. tavu</i>)	e →∅	be'tor → <i>B'Etor</i>
	e → <i>a</i>	cheng → <i>Chang</i> , betleH → <i>bat'leth</i>
	gh → <i>g</i>	ghawran → <i>Gowron</i> , Qotmagh → <i>Krotmag</i>
(<i>tavun alussa</i>)	gh → <i>gr</i>	ghe'tor → <i>Gre'thor</i> , gha'vIq → <i>Grafk</i>
(<i>tavun lopussa</i>)	gh → <i>hg</i>	Daqtagh → <i>d'k tahg</i>
(<i>tavun lopussa</i>)	H → <i>th</i>	betleH → <i>bat'leth</i>
(<i>i. tavu</i>)	I →'	llr'el → <i>L'Rell</i> , tlquvma' → <i>T'kuvma</i>
	I →∅	ghIrlIqa' → <i>Grilka</i> , wo'rIv → <i>Worf</i>
	q → <i>k</i>	luqara' → <i>Lukara</i> , martaq → <i>Martok</i>
	qS → <i>x</i>	vIqSIS → <i>Vixis</i>
(<i>tavun alussa</i>)	Q → <i>kr</i>	QaS → <i>Kras</i> , valQIS → <i>Valkris</i>
(<i>tavun lopussa</i>)	Q → <i>x</i>	qoreQ → <i>Korax</i>
	S → <i>s</i>	SIlreq → <i>Silrek</i> , QaS → <i>Kras</i>
	S → <i>z</i>	'a'Setbur → <i>Azetbur</i>
(<i>tavun alussa</i>)	tlh → <i>kl</i>	tlhIngan → <i>klingon</i> , tlha'a → <i>Klaa</i>
(<i>tavun lopussa</i>)	tlh → <i>th</i>	qolotlh → <i>qoloth</i>
(<i>tavun lopussa</i>)	tlh → <i>ltz</i>	matlh → <i>Maltz</i>
	v → <i>f</i>	gha'vIq → <i>Grafk</i> , wo'rIv → <i>Worf</i>
(<i>tavun lopussa</i>)	y → <i>i</i>	mo'qay → <i>Mo'Kai</i>
	'→∅	ruq'e'vet → <i>Ruk'evet</i> , wo'rIv → <i>Worf</i>
	∅→'	'atrom → <i>A'trom</i> , betleH → <i>bat'leth</i>

Jos kirjain on ”tavallinen”, se siirtyy usein suoraan: **a**→*a*, **b**→*b*, jne.

Joskus vokaalit katoavat tai muuttuvat heittomerkiksi: **a**→', **I**→∅ jne. Tämä johtuu tietysti siitä, että muunnos on tapahtunut oikeasti toiseen suuntaan ja sanoihin on pitänyt lisätä vokaaleja, jotta tavut sopisivat klingonin fonotaktisiin sääntöihin.

Star Trek -kirjoittajat rakastavat heittomerkkejä, joita lisätään usein erityisesti ensimmäisen kirjaimen jälkeen: *D'Gbor*, *L'Rell*, *G'trok*, *K'Ehleyr*, jne. Jos heit-

toimerkki on kahden konsonantin välissä, ”alkuperäisessä” nimessä on usein vokaali tässä kohtaa. Muissa tapauksissa heittomerkillä ei ole yleensä mitään vastinetta ”alkuperäisessä” nimessä. Sanan alussa olevan konsonantin jälkeen ei voi tulla ’-merkkiä, sillä kaksi konsonanttia ei voi esiintyä vierekkäin tavun alussa.

Liite F

Epäsäännöllisiä sanoja

F.1 Epäsäännöllisiä monikkoja

Joidenkin substantiivien monikko on epäsäännöllinen. Tällöin niistä käytetään yksikön verbietuliitteitä sekä pronomineja **'oH** ja **ghaH**.

DoS	<i>kobde</i>	ray'	<i>kobteet</i>
jengva'	<i>lautanen</i>	ngop	<i>lautaset</i>
mang	<i>sotilas</i>	negh	<i>sotilaat</i>
peng	<i>torpedo</i>	cha	<i>torpedot</i>
mang	<i>sotilas</i>	negh	<i>sotilaat</i>
qempa'	<i>esivanbempi</i>	no'	<i>esivanbemmat</i>
rl'gheS	<i>kimmotin</i>	begh	<i>kimmottimet</i>
Sup	<i>resurssi</i>	jo	<i>resurssit</i>
tu'ml'	<i>sukka</i>	paSlogh	<i>sukat</i>
vIj	<i>työntömoottori</i>	chuyDaH	<i>työntömoottorit</i>
'angwIl'	<i>(eräs eläin)</i>	qoSqa'rIy	<i>(monikko)</i>

Sanan **Duj** *vaisto* monikko on myös **Duj**, mutta sen kanssa käytetään monikollisia verbietuliitteitä ja pronomineja.

F.2 Epäsäännöllisiä kausatiiviverbejä

Joidenkin verbien kanssa ei käytetä kausatiivijohdinta **-moH**. Kun verbiä käytetään transitiivisesti, sen merkitys on kausatiivinen.

Verbi	Intransitiivinen merkitys	Transitiivinen merkitys
meQ	<i>palaa</i>	<i>polittaa</i>
pegh	<i>olla salainen</i>	<i>salata</i>
So'	<i>piiloutua</i>	<i>piilottaa</i>
So'Ha'	<i>paljastaa itsensä</i>	<i>paljastaa jokin</i>
tagh	<i>alkaa</i>	<i>aloittaa</i>

Liite G

Yleisiä adverbeja

G.1 Tapa

batlh	<i>kunniakkaasti</i>	tlhoS	<i>lähes</i>
batlhHa'	<i>kunniattomasti</i>	tlhoy	<i>liian</i>
bong	<i>vahingossa</i>	vabDot	<i>jopa</i>
chay'	<i>miten?</i>		
chIch	<i>taballaan</i>		
jaS	<i>eri tavalla</i>		
jaSHa'	<i>samalla tavalla</i>		
loQ	<i>bieman</i>		
nIteb	<i>yksin</i>		
nItebHa'	<i>yhdessä</i>		
nom	<i>nopeasti</i>		
pe'vll	<i>voimalla</i>		
QIt	<i>bitaasti</i>		

G.2 Aika

cha'logh	<i>kahdesti</i>
DaH	<i>nyt</i>
DaHjaj	<i>tänään</i>
Hochlogh	<i>joka kerta</i>
motlh	<i>yleensä, tyypillisesti</i>
not	<i>ei koskaan</i>
ngugh	<i>silloin</i>
paghlogh	<i>ei kertaakaan</i>
pay'	<i>yhtäkkiä</i>
pIj	<i>usein</i>
pIjHa'	<i>harvoin</i>
qen	<i>vähän aikaa sitten</i>
reH	<i>aina</i>
roD	<i>säännöllisesti</i>
rut	<i>joskus</i>
SIB'	<i>heti</i>
SIB'Ha'	<i>myöhemmin</i>
tagha'	<i>viimeinkin</i>
tugh	<i>pian</i>
wa'DIch	<i>ensin</i>
wa'Hu'	<i>eilen</i>
wa'leS	<i>huomenna</i>
wa'logh	<i>kerran</i>
wej	<i>ei vielä</i>
wejHa'	<i>jo</i>
'eQ	<i>hetki sitten</i>

G.3 Paikka

Dat	<i>kaikkialla</i>	Datvo'	<i>kaikkialta</i>
vogh	<i>jossain</i>	voghvo'	<i>jostain</i>
naDev	<i>täällä</i>	naDevvo'	<i>täältä</i>
pa'	<i>siellä</i>	pa'vo'	<i>sieltä</i>

Nämä sanat toimivat substantiivin tavoin.

G.4 Muut

chaq	<i>ebkä</i>
Do'	<i>onnekkaasti, onneksi</i>
Do'Ha'	<i>epäonnekkaasti, valitettavasti</i>
ghaytan	<i>todennäköisesti</i>
ghaytanHa'	<i>epätodennäköisesti</i>
ghIq	<i>ja sitten, seuraavaksi</i>
vaj	<i>joten</i>

Perustuu Klingonska Akademienin listaan adverbeistä.¹

¹<http://klingonska.org/ref/adv.html>

Liite H

Kysymyssanat

'Iv	<i>kuka</i>
yIngu'	<i>mikä on</i>
tIngu'	<i>mitkä ovat</i>
nuq	<i>mikä</i>
nuqDaq	<i>missä</i>
ghorgh	<i>milloin</i>
chay'	<i>miten</i>
qatlh	<i>miksi</i>
'ar	<i>kuinka monta, kuinka paljon</i>
'arlogh	<i>kuinka monta kertaa</i>
-a'	<i>-ko, -kö</i>
qar'a'?	<i>vai mitä?, eikö totta?</i>
nuqneH?	<i>Mitä haluat?</i>
nuqjatlh?	<i>Mitä sanoit?</i>

Liite I

Kielitieteen sanastoa

Hol	<i>kieli</i>
HolQeD	<i>kielitiede</i>
pab	<i>kielioppi</i>
meq	<i>aibe</i>
mugh	<i>kääntää</i>
mughwI'	<i>kääntäjä</i>

I.1 Äänteet

QIch	<i>puhe</i>
QIch wab	<i>ääanne</i>
QIch wab Ho'DoS	<i>ääntäminen</i>
wab naQ	<i>vokaali</i>
wab poD	<i>konsonantti</i>

I.2 Tekstin osat

mu'	<i>sana, teksti</i>
mu'tlhegh	<i>lause</i>
'InDogh	<i>tavu</i>
tlhavqop	<i>välimerkit</i>

I.3 Sanat

mu'ghom	<i>sanakirja</i>
mu'tay'	<i>sanavarasto, sanasto</i>
mu'mey Doy'	<i>vanhaktavat sanat</i>
mu'mey ghoQ	<i>uudet sanat, slangisanat</i>
mu'mey ru'	<i>"väliaikaiset" korosteiset kieliopin vastaiset sanat</i>
mu'qaD	<i>kirosana</i>
vIttlhegh	<i>sanonta</i>

I.4 Sanaluokat

pab buv	<i>sanaluokka</i>
wot	<i>verbi</i>
DIp	<i>substantiivi</i>
chuvmey	<i>loput (muut kuin verbit ja substantiivit)</i>
qunI'	<i>adverbi</i>
llw mu'	<i>pronomini</i>
moHaq	<i>prefiksi</i>
mojaq	<i>suffiksi</i>
lengwI'	<i>seikkailija</i>

I.5 Syntaksi

SeSor	<i>subjekti</i>
'ovmay	<i>suora objekti</i>
vI'Hop	<i>epäsuora objekti</i>
rom	<i>kongruenssi</i>

Liite J

Tervehdyksiä ja kohteliaisuuksia

Sanotaan, että klingonit eivät harrasta tervehtimistä ja kohteliaisuuksia, vaan menevät suoraan asiaan. Suosituin klingontervehdys on **nuqneH?** *Mitä haluat?* tai *Mitä asiaa?*. Sitä käytetään seuraavasti: Jos menet jonkun luokse, älä sano mitään. Jos joku tulee luoksesi, kysy mitä hän haluaa, **nuqneH**. Jos joku kysyy sinulta **nuqneH**, kerro mitä asiaa sinulla on.

Klingoninpuhujan ei tietenkään tarvitse esittää klingonia jatkuvasti, joten on tarve tervehdyksille ja kohteliaisuuksille on olemassa. Klingonissa on monia sanoja, joita voi käyttää samaan tapaan kuin suomen tervehdyksiä.

Alla on ilmauksia joita voi käyttää tervehdyksinä ja kohteliaisuuksina. Verbit on annettu yksikkömuotoisina ja ne pitää muuttaa monikkoon jos tervehditään useita henkilöitä.

nuqneH?	Mitä haluat?
qavan.	Tervehdin sinua.
qaleghneS.	Kunnia nähdä sinut.
batlh naDev (bIDab).	Tervetuloa tänne (asumaan).
maj po.	Hyvää huomenta.
maj ram.	Hyvää yötä.
qatlho'.	Kiitän sinua.
majQa'.	Hyvin tehty.

Liite K

Kirosanoja

K.1 Huudahduksia

Huudahduksia käytetään tekstin seassa ilmaisemaan tunnetta.

baQa'	<i>buu!</i>
ghay'cha'	
ghuy'	(yleiskirosana)
ghuy'cha'	
Hu'tegh	
QI'yaH	(voimakas ja säädytön kirosana)
Qu'vatlh	(äärimmäinen viha)
va	(vähäisempi viha)

K.2 Herjoja

Herjat ovat henkilöihin suunnattuja haukkumasanoja. Niitä voi käyttää huudatuksina tai substantiiveina.

maqdar	
nuch	<i>pelkuri</i>
petaQ	(hyvin yleinen)
qoH	<i>typerys</i>
Qovpatlh	
taHqeq	
toDSaH	
vum	<i>kusipää</i>
yIntagh	

K.3 jay'

Voimasanan **jay'** on aina oltava lauseen lopussa viimeisenä sanana. Se voimistaa edeltävää lausetta.

ghe'torDaq yIghoS jay'!	Painu helvettiin, perkele!
ropvam vImuS jay'!	Vihaan tätä saatanan sairautta!

Liite L

rur-ilmauksia

Verbiä **rur** *muistuttaa* käytetään usein samalla tavalla kuin suomen sanaa *kuin*.

bIr; bortaS rur	<i>kylmä kuin kosto</i>
bIt; tI'qa' vIghro' rur	<i>levoton kuin tika-kissa</i>
boch; ghIch rur	<i>kiiltävä kuin nenä</i>
bom; puq rur	<i>laulaa kuin lapsi (falsetissa)</i>
Dogh; tIghla' rur	<i>typerä kuin t'gla</i>
Doq 'ej beqpuj rur	<i>oranssi kuin beqpuj-mineraali</i>
ghung; qagh rur	<i>nälkäinen kuin gagh</i>
Hem; tIhIngan rur	<i>ylpeä kuin klingoni</i>
Hoj; tera'ngan rur	<i>varovainen kuin maapallolainen</i>
HoS; 'Iw rur	<i>vahva kuin veri</i>
HoSghaj; mupwI' rur	<i>voimakas kuin vasara</i>
jatlh; ghughughwI' rur	<i>pubua kuin murisija (rahisten)</i>
jeD; ghevI' rur	<i>sakea kuin ghevI'-kastike</i>
jej; Daqtagh rur	<i>terävä kuin d'k tagh -veitsi</i>
jejHa'; naH taj rur	<i>tylsä kuin bedelmäveitsi</i>
let mInDu'Daj; Separmey rur.	Hänen silmänsä ovat kovat kuin Separ-jalokivet.

lo'laHbe'; chetvI' chIm rur	<i>hyödytön kuin tyhjä torpedoputki</i>
lugh; Sor rur	<i>oikeassa kuin puu</i>
matlhHa'; romuluSngan rur	<i>uskoton kuin romuluslainen</i>
mIgh; molor rur	<i>paha kuin Molor</i>
naS; norgh rur	<i>julma kuin norg</i>
nong; vulqangan rur	<i>intobimoinen kuin vulkanuslainen (ironisesti)</i>
ngo' / qan; QI'tu' rur	<i>vanha kuin paratiisi</i>
puj; bIQ rur	<i>heikko kuin vesi</i>
qej; veqlargh rur	<i>pahansuopa kuin Fek'lh</i>
qur; verengan rur	<i>ahne kuin ferengi</i>
quvHa'; ghe'torngan rur	<i>kunniaton kuin gretorlainen</i>
ram; ghllab ghew rur	<i>yhdentekevä kuin glob-kärpänen</i>
Sagh; Ho'oy' rur	<i>vakava kuin hammassaräky</i>
tam; Hew rur	<i>hiljainen kuin patsas</i>
tlhab; ngem Ha'DIbaH rur	<i>vapaa kuin metsän eläin</i>
tlhIb; toppa' rur	<i>epäpätevä kuin topah</i>
tun; reghuluS 'Iwghargh rur	<i>pehmeä kuin reguluslainen verimato</i>
val; Huy' rur	<i>älykäs kuin kulmakarva</i>
wIH; Hur'Iqngan rur	<i>armoton kuin hur'q</i>
wov; ghI'boj Sech rur	<i>kirkas kuin g'boj-soibtu</i>
yuD; jey'naS rur	<i>epärebellinen kuin kaksiteräinen kirves</i>
yuDHa'; ghIt rur	<i>rebellinen kuin kirveen terä</i>
'IQ; rav rur	<i>surullinen kuin lattia</i>
'oj; bomwI' rur	<i>janoinen kuin laulaja</i>
'up; yIH rur	<i>inbottava kuin tribble</i>

Lista on koottu boQwI'-sanakirjan esimerkeistä.¹

¹<https://github.com/De7vID/klinton-assistant-data>

Liite M

Perinteinen klingonin kielioppi

Marc Okrand käyttää kielioppi- ja sanakirjateoksessaan *The Klingon Dictionary* erilaista järjestelmää sanojen ja päätteiden luokitteluun kuin mitä tässä kirjassa on käytetty. Järjestelmä perustuu väitetyksi ”klingonien oman kielitieteen” käsitteistöön. Koska se on hyvin yleisessä käytössä, on se syytä opetella. Se eroaa tässä kirjassa käytetystä järjestelmästä lähinnä siten, että se on suuripiirteisempi ja epätarkempi.

Perinteisesti klingonin sanat jaetaan kolmeen sanaluokkaan: substantiiveihin (*DIpmey*), verbeihin (*wotmey*) ja muihin sanoihin (*chuvmey*). Tämän lisäksi klingonin substantiiviliitteet (*DIp mojaqmey*) on jaettu viiteen luokkaan ja verbipäätteet (*wot mojaqmey*) kymmeneen luokkaan. Näiden lisäksi kielessä on verbiliitteitä (*moHaqmey*).

Alla on järjestetty substantiiviliitteet ja verbipäätteet perinteisen luokittelun mukaisiin ryhmiin.

1	2	3	4	5
-’a’	-pu’	-na’	-wIj	-Daq
-Hom	-Du’	-Hey	-wI’	-vo’
-oy	-mey	-qoq	-IIj	-vaD
			-II’	-mo’
			-maj	-’e’
			-ma’	
			-raj	
			-ra’	
			-Daj	
			-chaj	
			-vam	
			-vetlh	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	lengwI’
-’egh	-nIS	-choH	-moH	-lu’	-chu’	-pu’	-neS	-chugh	-be’
-chuq	-qang	-qa’		-laH	-bej	-ta’		-pa’	-Qo’
	-rup				-ba’	-taH		-DI’	-Ha’
	-beH				-law’	-II’		-vIS	-qu’
	-vIp							-mo’	
								-meH	
								-bogh	
								-’a’	
								-jaj	
								-wI’	
								-ghach	

Tämän jaottelun etu on, että sanaa rakennettaessa voi valita jokaisesta sarakkeesta joko nolla tai yksi päätettä. Taulukosta näkee helposti päätteiden järjestyksen ja sen, mitä päätteitä ei voi käyttää yhtä aikaa. Selkein heikkous tässä jaottelussa on seikkailijoiden (*lengwI’*) ryhmä, jonka ominaisuudet ovat epäselviä. Monissa kieliopeissa sanotaan, että seikkailijat voivat mennä minkä tahansa päätteiden väliin, mutta tämä ei oikeastaan ole totta muille kuin päätteille **-qu’** ja **-be’**. **-Ha’** voi mennä vain sanan alkuun (eli sen tulisi olla oma ”nollas” päätteryhmän-

sä) ja **-Qo'** voi mennä vain kahdeksannen ja yhdeksännen ryhmän väliin (eli sen tulisi olla oma ryhmänsä 8½). Jostain syystä, ehkä siksi että **-Qo'** ja **-Ha'** ovat eräänlaisia kieltomuotoja kuten **-be'**, ne kuitenkin lasketaan seikkailijoiksi.

Klingonin sanojen hakemisto

- 'Iv, 34
- 'ar, 40
- 'arlogh, 40
- 'e', 36
- 'ej, 41
- 'em, 13
- 'oH, 33, 63
- 'op, 35
- a', 5, 27
- e', 11
- 'egh, 17–19
- 'uy', 43
- DI', 27
- DIch, 44
- Daj, 6
- Daq, 9, 13
- Du', 5
- Ha', 16
- Hey, 6
- Hom, 5
- Qo', 26
- SaD, 43
- SanID, 43
- bIp, 43
- ba', 24
- be', 25
- beH, 19
- bej, 23
- bogh, 16, 28
- chaj, 6
- choH, 20
- chu', 23
- chugh, 27
- chuq, 19
- ghach, 29
- jaj, 25
- Il', 6, 24
- Ilj, 6

- laH, 22, 23
- law', 24
- logh, 44
- lu', 17, 22
- ma', -maj, 6
- maH, 43
- meH, 27
- mey, 5
- mo', 10, 27
- moH, 10, 18, 20, 64
- nIS, 19
- na', 6
- netlh, 43
- oy, 5
- pa', 27
- pu', 5, 24
- qa', 20
- qang, 19
- qoq, 6
- qu', 25
- ra', -raj, 6
- rup, 19
- ta', 24
- taH, 24
- vIS, 27
- vIp, 19
- vaD, 10
- vam, 7
- vatlh, 43
- vetlh, 7
- vo', 10, 13
- wI', 6, 29
- wIj, 6
- ben, 39
- biH, 33
- bIng, 13
- chaH, 33
- chay', 40
- Dat, 39
- Dung, 13
- ghaH, 33, 63
- ghap, 42
- ghorgh, 40
- Hoch, 35, 38
- Hu', 39
- Hur, 13
- jalchugh, 31
- jay', 78
- je, 38, 42
- jIH, 33
- joj, 13
- joq, 42
- latlh, 36
- law', 38
- leS, 39
- maH, 33
- naDev, 39
- neH, 30, 36, 38
- neHHa', 38
- nem, 39
- net, 36
- ngIq, 35
- nIb, 31
- nIH, 13

- nuq, 34
- pa', 39
- pagh, 35, 41, 43
- pIq, 39
- poS, 13
- puS, 38
- qa', 30
- qatlh, 40
- qoD, 13
- qoj, 41
- rap, 31
- ret, 39
- retlh, 13
- rIntaH, 30
- rur, 31, 79
- SoH, 33
- tlhIH, 33
- tlhop, 13
- tu'lu', 17, 22
- vay', 35
- vogh, 39
- waQ, 39
- wen, 39

Käsitteiden hakemisto

- adjektiivi, 15
- adverbi, 37
- aiheutusjohdin, 20
- apuverbi, 30
- aspekti, 24

- datiivi, 10
- demonstratiiviliite, 7

- elatiivi, 10

- imperatiivi, 17, 26
- imperfektiivisyys, 24
- indefiniittipronomini, 36
- intentionaali, 25
- interrogatiivi, 27
- interrogatiivipronomini, 34
- intransitiivinen verbi, 15, 20

- järjestysluku, 44

- kausatiivi, 10, 20
- kausatiivijohdin, 64

- konjunktioääte, 27
- kvanttoripronomini, 35

- laskuriadverbi, 39
- lokatiivi, 9
- lukusana, 43

- monikko, 5, 63

- nominatiivi, 8
- numeraali, 43

- objekti, 8, 22
- olla-verbi, 34
- omistusliite, 6

- paikka-adverbi, 39
- partisiippi, 28
- passiivi, 22
- perfektiivisyys, 24
- persoonamuodot, 17
- persoonapronomini, 33
- postpositio, 9, 13
- progressiivi, 25

relatiivipronomini, 36

seikkalija, 25

sijamuodot, 8

subjekti, 8, 22

substantiivijohdin, 29

suku, 3

superlatiivi, 38

transitiivinen verbi, 15, 20

täsmennysliitteet, 6

verbi, 15

vertailurakenne, 38

vertailuverbi, 31